

3. BYGGNADER

Oavsett om utökningen handlar om att bygga en helt ny byggnad eller om en befintlig byggnad ska byggas till, är det viktigt att ta tillvara de erfarenheter man själv har från det nuvarande systemet. I många fall är det samma kategori djur som ska vistas i den nya byggnaden som i de gamla stallarna och ofta är det inte tänkt att sättet att arbeta ska förändras bara för att det byggs ett nytt stall. Dock kan en tillbyggnad eller en ny byggnad underlätta arbetet, bl.a. genom att möjligheterna att automatisera arbetet ökar så att t ex utfodringen blir mer rationell.

Funderingarna kring byggnadens storlek är naturligtvis nära förknippade med gårdens storlek och vilken eller vilka djurkategorier som ska befinna sig i byggnaden. Däremot finns det inga direkta begränsningar eller ”varningar” huruvida det ska byggas stort eller litet. Generellt är det viktigt att tänka på att den dagliga tillsynen måste vara mer rationell om man har fler djur och då är det absolut en klar fördel om man snabbt kan få en överblick över samtliga djur i boxen, så att det inte finns några begränsande väggar som skymmer sikten. Avgränsningar föreslås snarare bestå av grindar eller liggande rör.

Vad gäller byggnadens utformning och inredning är det flera faktorer som behöver tas i beaktande. Naturligtvis bör hänsyn tas till det eller de system som redan finns på gården, så att det blir en fungerande och rationell helhet vad gäller utfodring och gödselhantering. Om det tidvis kan vara svårt att få tag på halm av lämplig kvalitet bör du välja ett inhysningssystem som är mindre halmberoende, naturligtvis.

Mottagningsstall

Mottagningsstallet är hjärtat i ungnötsbesättningen. Fungerar det bra i mottagningsstallet så fungerar oftast flödet bra i hela besättningen. I mottagningsstallet finns det i korthet ett antal saker som inte går att kompromissa bort: det ska vara rent, torrt, dragfritt samt välsektionerade smågrupper som får foder och vatten av god hygienisk kvalitet.

Friska kalvar klarar sig utmärkt i kalla system, men sjuka kalvar kan behöva tillskottsvärme. Nederbördsskydd är också önskvärt över hela ytan, det ger också skugga under sommarens varmaste dagar. Det är också viktigt att tänka på att skydda kalvarna från vind på utfodringsplatsen. I stallösningar med utfodring utmed en öppen långsida bör det finnas någon form av skydd mot vind och nederbörd. Här finns det olika byggalternativ eller hyddsystem att tillgå. Nackdelen är att under den kalla årstiden kan det vara jobbigt för djurskötaren att göra mer än absolut nödvändigt. Då blir tillsynen eftersatt och det är möjligt att missa de första tecknen på sjukdom.

Den som sköter djuren föredrar dock kanske oftast ett isolerat stall. Det går att bygga bra isolerade kalvstallar, men det ställer krav på en väl fungerande ventilation och en

gödselhantering som inte leder till stor ammoniakavgång till luften (dvs. ordentligt med strö). Nackdelen med isolerade stallar är att det är svårt att anpassa i gamla byggnader, medan nybyggen blir dyra.

Kompromisslösningarna brukar vara olika alternativ ”på logen” eller i ”maskinhallen” utifrån de förutsättningar som finns på gården. Fördelen är en kostnadseffektiv lösning som kan fungera, men en kompromiss är aldrig annat än en kompromiss. Ljus, dragfritt och strö kan inte kompromissas bort.

Kalvningsavdelning

För dikobesättningar är det kalvningsavdelningen som är den viktigaste punkten som måste fungera. En större besättning ställer större krav på en genomtänkt och välfungerande kalvningsavdelning. Den behöver vara väl tilltagen och redo för störningar som kommer förr eller senare. För få kalvningsboxar är ett vanligt inkörningsproblem, så ta gärna i när det gäller antalet kalvningsboxar. När många kor kalvar under en koncentrerad period är det lätt att det uppstår ett högre smittryck och det kommer krävas stora insatser för att hålla hygiennivån på en godtagarnivå. Det kan även bli aktuellt att ta ut ströbädden och kalka mitt i kalvningsperioden för att bryta en smittkedja. Då kan det vara bra att ha valt ett system som medger detta utan att behöva utrymma hela stallet för att komma åt kalvningsboxarna.

Kalvningsboxarna bör placeras så att det är korta vägar mellan t ex liggbåsen och kalvningsboxarna. De bör även placeras så att det är möjligt att själv flytta en ko till eller från kalvningsavdelningen. Att t ex placera kalvningsavdelningen vid en kortsida i stallet gör att det finns gott om plats, att den är nära till hands och lätt att överblicka, samtidigt som det är möjligt att använda utrymmet till annat under andra delar av året så som t ex vedförråd.

Ju fler kor som kalvar desto viktigare blir det med ordentliga kalvningsboxar där det finns både vatten och foder lättillgängligt. Att bära vatten och foder går bra om det är 15 kor som ska kalva, men inte om det är 30. Systemet med flyttbara grindar och tillfälliga kalvningsboxar är flexibelt, men medför extra arbete.

Golv

Ett bra golv är en viktig förutsättning för en fungerande djurhållning och även om detta material inte är tänkt som ett byggnadsrådgivningsmaterial, så är det viktigt att poängtera att planeringen av valet av golv bör göras noggrant. Betonggolv som skrapas blir snabbt hala och man måste vara beredd på att kunna bearbeta golven mot halka redan efter fyra till fem år. Det rekommenderas också att, innan man bestämmer sig, åka på besök hos producenter där aktuella golvgjutare gjutit golv, för att utvärdera arbetet. Det är många faktorer som ska stämma vad gäller nytt betonggolv till exempelvis växande tjurar. Det finns exempel på golv som både varit taggiga, felaktigt docerade och nästan vågiga så att de inte gått att skrapa.

Det tycks också vara relativt vanligt att det uppstår klöv- och benproblem i samband med att djuren släpps på nytt betonggolvet. En inte helt ovanlig lösning på detta är att köra på flytgödsel på det nya golvet innan djuren släpps in. Detta tycks fungera relativt bra, men man bör vara medveten om att gödsel är en smittkälla, så genom att förflytta gödsel in i den nya byggnaden är det också möjligt att föra in de smittämnen som finns ibland de andra djuren.

Inhysningssystem

Det finns inga perfekta lösningar som passar både djur och djurskötare. Att välja inhysningssystem är ett högst personligt val. Det viktigaste är att Du tror på att det passar just Dig, men först ska du sätta dig in i vad de olika alternativen innebär också ur djurhälsosynpunkt. De arbetsmässiga och ekonomiska synpunkterna har du säkert redan god kännedom om. Detta material ska inte ses som ett komplett faktaunderlag för byggnader och inredningssystem, däremot vill vi gärna dela de erfarenheter och synpunkter som framkommit från de producenter och rådgivare vi träffat under arbetet med detta material. Här följer därför några synpunkter på de olika inhysningssystemen.

Djupströbäddar

Djupströbäddar är bra om det finns gott om halm och om bäddarna sköts väl, annars finns risken att de blir upptrampade med smutsiga djur som följd. Djupströbäddar är förknippat med mycket få benlidanden och ger ett underlag som liknar det som är naturligt för djuren. Vid långa uppfödningssyklusperioder på stall kan dock klövarna bli förvuxna.

Djupströbäddar med skrapad gång

Djupströbäddar med skrapad gång minskar problemen med förvuxna klövar, men var uppmärksam så att inte gångarna blir hala.

Lutande ströbäddar

Lutande ströbädda med skrapgång är en bra lösning för djuren, men samtidigt är det svårt med rengöringen eftersom systemet förutsätter en kontinuerlig användning. Därmed är det svårt att bryta en smittkedja.

Liggbåssystem

Liggbåssystemen har tillkommit för att minimera arbetet och bättre tillvarata gödseln. Att ständigt gå på betongytor (skrapgång eller spalt) och eventuellt ligga på ett lite mjukare underlag mellan stålrör är inget naturligt för nötkreatur. Inredningens detaljer och ett hårt underlag i gångarna där djuren rör sig kan leda till halkskador och en förhöjd frekvens av tryckskador främst på framknän och hasar. För växande nötkreatur är det dessutom svårt att ha väl anpassade mått på liggbåsen.

Spaltboxar

Ett relativt litet antal djur i gruppen leder snabbt till en stabil rangordning som är positivt, men har som nackdel att omgrupperingar blir väldigt svåra att genomföra. Den karga miljön leder inte sällan till stereotypier. ”Trångboddheten” leder till att djuren är rena, rör sig relativt lite och växer bra. Den minimala gödselkontakten mellan djurgrupperna är positiva ur smittskyddssynpunkt. Det hårda liggunderlaget kan orsaka skador på knän och hasar. Betongspalt tenderar dessutom att bli hal med åren och kan orsaka allvarliga ben- och skelettskador när djuren rider på varandra eller bråkar med varandra. Förekomsten av svansskador är högre i detta system än i andra system och kan vara en inkörsport för infektioner som leder till att djuren blir halta eller inte kan gå. Dessa allvarliga infektioner går sällan att behandla framgångsrikt och leder till att djuren behöver avlivas. Under de senaste åren har olika varianter av gummispalt utvecklats, men de praktiska erfarenheterna av dessa är liten och resultaten varierande.

Sjukboxar/behandlingsboxar

Kravet på sjukboxar kan ibland ses som en onödig pålaga och så kan det vara om de är utformade och placerade fel. Utgå från det berömda ”bondförnuftet” och tänk igenom vilka behov som finns och vad du vill uppnå när du planerar och bygger sjukboxar. Är det frågan om större djur som förväntas ha ”benproblem” behöver inte sjukboxarna vara isolerade från resten av djuren. Är det frågan om späda eller unga djur som oftast drabbas av infektioner bör sjukboxarna även fungera som isolering. Tänk bort tankar som ”de har redan smittat varandra” och ”man kan inte ha fler skötselmoment”.

Oberoende av hur sjuk- och/eller isoleringsboxar utformas bör de erbjuda en bra och bekväm miljö med frisk luft och ett mjukt, rent och torrt underlag (helst en välkött djupströbädd). Till unga kalvar kan värmestillskott behövas.

Snåla inte med sjukboxar/behandlingsboxar ty ett väsentligt högre djurantal medför oftast en procentuellt högre andel sjuklighet. Frestelsen finns alltid att bygga minst och sedan komma på att ”där kan man stoppa in några djur”. Det som gick att fixa och trixa med ett mindre antal djur låter sig inte göras i en stor besättning utan att det leder till total oreda.

Glöm inte att det kan behövas fotbad i stallavdelningarna. Fundera igenom placeringen redan i samband med planeringen av stallet.

Ytterligare tips

- Isolerat tak, även om byggnaden i övrigt är oisolerad, ger en svalare miljö för djur som är inomhus under varma sommardagar.
- Perforerade plåtväggar behöver rengöras mindre ofta än nätväggar.
- Utnyttja byggnaden effektivt. Det måste finnas utrymme för hantering av djur och även lagerutrymme för den utrustning som används i arbetet med djuren.
- Tänk på utlastning och mottagning av djur. Placera om möjligt lastningsplatsen lite högre så det inte blir en brant backe när djuren ska gå på eller av djurtransporten. Tänk också på att djuren föredrar att gå mot en ljusare miljö, belysningens placering, inte minst i utlastningsutrymmet, är därför en fördel att tänka igenom.
- Om stallet är brett, tänk då på att ha flera luftinsläpp t ex både vid väggen och i taket, t ex brutet tak.
- Tänk på vindriktningen vid placering av stallar. Framför allt vid placering av mottagningsstall. Detta för att minska risken för smittspridning.
- Om körbara foderbord används, välj gärna smala vagnar så behöver inte foderbordet vara så brett vilket gör att det kan bli något billigare att bygga.
- Använd gärna dubbla grindar i övergångar och mellan skrapgångar och ströbädd. Dessa är bra att fixera djur med vid t ex behandling.

Att tänka på

- Hur kommer de befintliga byggnaderna påverkas av utökningen?
- Hur förflyttas djur in och ut från byggnaden på ett enkelt och säkert sätt?
- Har du ansökt om förprovning av byggnaden hos Länsstyrelsen?

Läs mer

- **Byggnader för nötköttsproduktion.** Artikelnr. T2599. Finns att beställa på www.gardochdjurhalsan.se